

एस. एन. त्रिपाठी - भाग २

बनारसमध्ये जन्मलेल्या आणि लखनौमध्ये शिक्षण घेतलेल्या एस्. एन्. त्रिपाठी यांनी चित्रपटातील आपल्या ५० वर्षांच्या कारकीर्दीत लोकसंगीत आणि रागदारी संगीताचा पुरेपूर वापर केला. त्यांची 'लाल किल्ला' मधील गाणी पाहिली तर असे लक्षात येईल की शेवटच्या मोगल बहादुर शाह जफर याच्या दुःखाने भरलेल्या शब्दांवर त्यांना संगीताने मात करायची नव्हती म्हणून रफीच्या यमन रागावर आधारित 'लगता नहीं है दिल मेरा उजड़े डायर मे' तसेच रफीच्याच शिवरंजनी रागावर आधारित 'ना किसी की आँख का नूर हूँ' ह्या गाण्यांना त्यांनी वाद्यमेळाचा अगदी माफक उपयोग केला. तर 'संगीत सम्राट तानसेन' मध्ये मुकेशने गायलेले साधेसरळ गाणे सोहनी रागात सुंदर स्वरबद्ध केले. त्रिपाठींच्या गाण्यांना सुबक चाल होती आणि फारशी कारागिरी न करता त्यातून ते रसाळपणा निर्माण करीत.

त्रिपाठी जरी हरहुन्नरी कलाकार असले तरी मुळात ते संगीतकारच होते. त्यांनी पौराणिक चित्रपटांतून भरपूर काम केले असल्यामुळे त्यांची जास्त तर तशीच ओळख आहे. परंतु ते संपूर्णपणे खरे नाही. त्यांची पुढील दिलेल्या गाण्यांची यादी साधारणपणे हेच सूचित करते. त्यांच्या ५० वर्षांच्या कारकीर्दीत त्यांनी हे उदंड काम केले आहे. ह्या प्रतिभाशाली संगीतकाराने जवळजवळ १०० हून जास्त चित्रपटांना संगीतबद्ध केले आहे. १९८५ मधील 'महासती तुलसी' हा त्यांचा अखेरचा चित्रपट. त्यांनी चाली दिलेल्या गाण्यांची सूची पुढीलप्रमाणे आहे.

Song	Singer	Film
Ayee birha ki raat mora tadpe jiya	Geeta Dutt	Nav Durga
Parwar digar-e-aalam	Rafi	Hatimtai
Jhoomti hai nazar, jhoomta hai pyaar	Rafi and Asha	Hatimtai
Janam janam ke phere	Rafi, chorus	Janam Janam Ke Phera
Zara saamne to aao chhaliye	Rafi, Lata	Janam Janam Ke Phera
Jeevan ki beena ke taar bole	Lata	Rani Rupmati
Baat chalat nayee chunri rang daari	Rafi & Krishna Rao Chonkar	Rani Rupmati
Nigahon mein tum ho	Lata	Jadu Nagri
Aa laut ke aaja mere meet	Mukesh or Lata	Rani Rupmati
Un par kaun kare ji vishwas	Lata, Rafi	Kavi Kaalidas
Shaam bhayee ghanshaam na aye	Lata	Kavi Kaalidas
Nain ka chaen chura kar le gayee	Mukesh	Chandramukhi
Na kisi ki ankh ka noor hoon	Rafi	Lal Qila
Lagta nahin hai dil mera	Rafi	Lal Qila
O pawan vaig ke udne wale ghode	Lata	Jai Chittor
Piya milan ki aas re mohe	Lata	Piya Milan Ki Aas
Jhoomti chali hawa	Mukesh	Sangeet Samraat Tansen
Sakhi kaise dharoon main dheer	Lata	Sangeet Samraat Tansen
Badli badli duniya hai meri	Lata, Mahindra K	Sangeet Samraat Tansen
Saiyyan chhod de mera haath	Asha, Rafi	Dev Kanya
Pag ghungru bole chha na na na chhan	Asha & Mahindra	Dev Kanya

'हातिमताई' चित्रपटातील 'परवर-दिगार-ए-आलम' हे रत्नासारखे गाणे त्रिपाठींनी ज्या प्रमाणात सौंदर्यपूर्णतेने स्वरबद्ध केले आहे, तसा 'नात'चा वापर फार कमी संगीतकारांना जमला आहे. 'जनम जनम के फेरे' या चित्रपटातील 'जरा सामने तो आओ छलिये' हे भजन त्यांनी किती सुंदर रितीने सादर केले आहे. गीतांचे अनेक प्रकार हाताळून एस्. एन्. त्रिपाठी यांनी जणू आपल्याला विविध फुलांचा पुष्पगुच्छच अर्पण केला आहे.

(समाप्त)

- माणेक प्रेमचंद

('Yesterday's Melodies Today's Memories' या पुस्तकातून.)

NOTE: Among the many things India can be proud about is the wonderful music that was made in the Hindi cinema of yesteryear. Songs that touched (and still touch) the hearts of many millions of people who understand Hindustani. No matter where we were, inside or outside the country, and whether we were old or young, rich or poor, fat or thin, there were songs that kept us enjoying them. Or making life more bearable, at the least. “Yesterday's Melodies Today's Memories” is a biographical salute to all the main singers, composers, and songwriters who put out these melodies, from the start in 1931, till about 1970.

Manek Premchand's second book was “Musical Moments From Hindi Films”, which celebrated 75 years of sound (and music) in Hindi Films. The author next wrote another music book called “Romancing The Song”, which traces the history and changing face of lyrics in Hindi Cinema, right from 1931 till now.

After that, he wrote a third of the biography of the santoor maestro Pandit Shiv Kumar Sharma, outlining in some details the great musician's role in Hindi cinema, both as an instrumentalist and a composer.

His latest book “Talat Mahmood, The Velvet Voice” was released in May 2015. To buy his books, or otherwise write to the author, his email address is manekpremchand@gmail.com